

TUTKITTUA TIETOA 5/2021

KUNTOOUTUKSEN TUTKIMUS

#kuntoutus #tutkimus #tutkimuslaitokset #toimintakyky #työkyky

#osallisuus #vaikuttavuus #kohdentuminen #soteuudistus

Kuntoutussäätiö

Riikka Shemeikka ja Päivi Opari

Ajankohtaista kuntoutuksen tutkimuksesta -

Kooste Eduskunnan kuntoutusverkostolle 27.10.2021

Koosteen tavoitteena on tarjota kansanedustajille ajankohtaista tietoa sellaisesta kuntoutuksen tutkimuksesta, joka tukee sote-uudistuksen eteenpäin viemistä. Esittelemme kuntoutuksen tutkimus- ja selvitystoiminnan keskeisiä toimijoita sekä käynnissä olevia tutkimustietoa kokoavia prosesseja. Lisäksi mukana on joitakin esimerkkejä sote-uudistuksen tavoitteiden kannalta keskeisestä kuntoutuksen aihepiiriin liittyvästä tutkimuksesta ja muusta tiedosta.

Koosteessa ei pitäydytä tiukasti tieteellisessä tutkimuksessa, vaan mukana on myös erilaisia selvityksiä ja kehittämishankkeissa tuotettua tietoa. Tarkoituksemme on antaa aihepiiriin liittyvä yleiskuva esimerkkeineen. Kyseessä ei ole kattava esitys, vaan pikemminkin yleisluontoinen tietoisuus, josta toivottavasti on hyötyä jatkotoimia suunniteltaessa.

Sote-uudistus on teemaltaan laaja. Aihepiireiltään rajatumpia, mutta sisällöllisesti kattavampia koonteja voidaan jatkossa tuottaa kansanedustajien käyttöön. Erillisestä sote-uudistukseen liittyvästä tai muusta päätöksenteon näkökulmasta ajankohtaisesta aiheesta voidaan koostaa kansanedustajille keskeisiä tutkimustuloksia kokoavia ja esitteleviä yhteenvedoja, mikäli näin halutaan.

Keskeisiä toimijoita

Kuntoutuksen tutkimustoiminta on hajallaan ja sitä toteuttavat useat eri toimijat. Kuntoutuksen uudistamiskomitea (STM 2017) totesi, että kuntoutuksen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalle tarvitaan valtakunnallinen strateginen tutkimus- ja kehittämisohjelma, joka laaditaan yhteistyössä, johon osallistuvat mm. korkeakoulut, tutkimuslaitokset, STM ja TEM. Tätä työtä toteuttaa nyt kuntoutuksen koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisfoorumi (KunFo).

[Kuntoutuksen koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisfoorumi \(KunFo\)](#)

OKM:n ja STM:n perustama kehittämisfoorumi ennakoi ja kuvaa kuntoutuksen osaamistarpeita sosiaali- ja terveydenhuollossa. Työskentely on käynnistynyt keväällä 2021. Tutkimuksen alatyöryhmä työstää parhaillaan tutkimuksen tilannekuvaa, joka pohjautuu laajaan kirjallisuushakuun vuosilta 2014-2020.

Loppuraportti valmistuu joulukuun 2021 alussa. Väkiraportti toi esille, että erityisesti kuntoutuksen kustannustehokkuudesta on hyvin vähän vertaisarvioituja julkaisuja. Tutkimuksen tilannekuvatyöstä vastaa HUSin neurologisen kuntoutuksen apulaisprofessori, ylilääkäri Susanna Melkas. Foorumin puheenjohtajana toimii tutkimusprofessori Anna-Liisa Salminen, Kela.

Kelan tutkimustoiminta

Kelalla on tärkeä rooli kuntoutuksen tutkimuksessa sekä oman tutkimustoimintansa että kuntoutuksen tutkimuksen rahoituksen näkökulmasta. Kelassa toteutettavan tutkimustoiminnan aiheita ovat Kelan hoitama toimeentuloturvajärjestelmä, Kelan oma toiminta, terveysturva ja kuntoutus. Kelan toteuttama tutkimus on erittäin laajaa. Meneillään olevat tutkimukset löytyvät [täältä](#).

Kelan tutkimustoiminnan painopisteitä ovat toimeentulo, vaikuttavat palvelut, työ- ja toimintakyky, perheiden arki, lasten ja nuorten hyvinvointi sekä yhdenvertaisuus. Kullakin painopistealueella on oma koordinaattorinsa, joiden nimet löytyvät [täältä](#).

Lisäksi Kela on merkittävä kuntoutuksen tutkimuksen rahoittaja. Kela myöntää rahoitusta kuntoutusta, sairauksien ehkäisyä ja sairausvakuutusta koskevan tutkimuksen tekemiseen. Kelan tutkimusrahoitusta myönnetään vuosittain sekä Kelan ennalta määrittelemiin aiheisiin, että muihin aiheisiin, jotka liittyvät Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain aihealueisiin. Näitä tutkimuksia toteuttavat mm. yliopistot, ammattikorkeakoulut sekä tutkimuslaitokset, kuten Kuntoutussäätiö.

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut

Kuntoutustiede on tieteenala ja oppiaine, jossa hyödynnetään yhteiskunta-, käyttäytymis- ja terveystieteiden teorioita ja tietopohjaa (Härkääpää ym. 2015). 2000-luvun alkupuolella kuntoutustiedettä alettiin opettaa ja tutkia Lapin ja Oulun yliopistojen yhteistyönä siten, että Lapin yliopistossa painopiste oli yhteiskunta- ja kasvatustieteellinen ja Oulun yliopistossa terveys- ja lääketieteellinen näkökulma. Kuntoutustieteen keskeisiä aiheita ovat mm. työssä jaksamisen ja työhön paluun tukeminen, työkyvyttömyyden ehkäisy sekä vammaisten henkilöiden toimijuus, elämänhallinta ja sosiaalinen osallisuus (Härkääpää ym. 2015). Kuntoutustieteen opetus on päättynyt erillisenä oppiaineena, mutta tutkimusta ja opetusta jatketaan eri yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa.

Eri yliopistoissa painottuvat eri kuntoutusalan oppiaineet, esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa fysioterapia, Helsingin yliopistossa vammaistutkimus ja neurologinen kuntoutus, Tampereen yliopistossa mm. tuki- ja liikuntaelinsairauksien kuntoutus ja Oulun yliopistossa lääketieteellisen kuntoutus. Myös kuntouttavaa sosiaalityötä ja erityispedagogiikkaa opetetaan ja tutkitaan yliopistoissa. Kuntoutukseen liittyviä väitöskirjoja valmistuu lisäksi useilla tieteenaloilla eri yliopistossa, esimerkiksi psykologiassa, sosiaalityössä, sosiologiassa, sosiaalipolitiikassa, kasvatustieteessä ja usealla lääketieteen erityisalalla. Yliopistojen kuntoutukseen liittyvä tutkimus toteutetaan osin yhteistyössä yliopistollisten keskussairaaloitten kanssa. Kuntoutuksen ja vammaistutkimuksen ongelmana on nähty olevan hajanaisuus ja yhteisen teoreettisen tietopohjan puuttuminen. (Härkääpää ym. 2015.)

Kuntoutusalan osaamiskeskittymä (JAMK ja Metropolia)

Kuntoutusalan osaamiskeskittymä uudistaa ja kehittää kuntoutuksen koulutusta ja tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa. JAMK ja Metropolia Ammattikorkeakoulu ovat yhteistyössä koordinoineet osaamiskeskittymän toimintaa vuodesta 2017.

Kuntoutusinstituutti aloitti toimintansa 1.1.2021. Tavoitteena on uudistaa mm. kotikuntoutuksen ja työkykykuntoutuksen osaamista. Toiminnan painopisteitä ovat liikunnallinen kuntoutus, asiakas- ja palveluohjaus sekä kuntoutumisen prosessit ja teknologiat.

Jyväskylän ammattikorkeakoulun ja Metropolian REcoRDI-hanke (2019-2022)

(Platform ecosystem for strengthening of RDI activities in multidisciplinary rehabilitation)

OKM:n rahoittama strateginen hanke, jonka tavoitteena on edistää kuntoutuksen soveltavan tutkimuksen toimintamalleja sekä tutkimustiedon hyödyntämistä kuntoutujien osallisuuden vahvistamiseksi, yritysten kilpailukyvyyn lisäämiseksi ja koulutuksen tarpeisiin.

Kuntoutuksen soveltavan tutkimuksen nykytilasta ja tulevaisuuden tarpeista on tehty kartoitus vuonna 2020. Sen kautta löytyy tutkimuksia mm. kuntoutumisen prosessista, kuntoutuksen vaikutusten arvioinnista, asiakkaan osallisuudesta, kuntoutuksen käsitteistä sekä monialaisesta kuntoutuksesta ja yhteistyöstä.

Tutkimuslaitokset ja muu kuntoutuksen tutkimus

Kuntoutukseen liittyvää tutkimusta ja kehittämistä toteutetaan eri näkökulmista useissa eri organisaatioissa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen lisäksi.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) tutkii väestön terveyttä ja hyvinvointia, sosiaalisia ongelmia sekä palvelujärjestelmän toimivuutta. Vuonna 2019 päättyi kuntoutuksen tietopohja -hanke (KUTI), jossa kehitettiin asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutumisen seurantaan tietopohjaa vahvistamalla. Vuonna 2018 päättynyt sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (SOSKU) tuotti laajasti tietoa sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleista. Sen tuotokset ja tulokset löytyvät täältä. THL ylläpitää myös TOIMIA-tietokantaa, joka on työväline toimintakyvyn mittaamiseen ja arviointiin.

Kuntoutussäätiön kuntoutukseen kohdistuva tutkimus on monialaista ja sen osaamisalueina ovat toimintakyky, työkyky ja osallisuus. Näkökulma kuntoutukseen on laaja ja tutkimusten ja selvitysten toteutus monitieteistä, keskeisiä teemoja ovat esimerkiksi oppimisvaikeudet, mielenterveyden ongelmat, maahanmuutto, työelämä ja osatyökykyisyys, osallisuus ja paikallisuus, erilaiset toimintakyvyn osa-alueet ja niihin liittyvä kuntoutus (mm. omaishoitajat, eläinavusteinen kuntoutus, toiminnalliset häiriöt).

Kuntoutusta tutkitaan etenkin ammatillisen kuntoutuksen näkökulmasta myös Työterveyslaitoksessa, Kevassa sekä eri työeläkevakuutuslaitoksissa. Myös järjestöissä toteutetaan kuntoutusalaan liittyvää

tutkimusta, esimerkkeinä [Kehitysvammaliitto](#), [Invalidisäätiö](#), [UKK-instituutti](#) sekä muun muassa ammattijärjestöt, kuten [Tehy](#). Useat sairausryhmäkohtaiset järjestöt toteuttavat ja rahoittavat tutkimuksia, selvityksiä ja kehittämistoimintaa liittyen omaan kohderyhmäänsä. Esimerkkejä tällaisista potilasjärjestöistä ovat [Sydänliitto](#), [Syöpäjärjestöt](#), [Aivoliitto](#), [Luustoliitto](#) ja [Psoriasisliitto](#), sekä monet muut keskeiset potilasjärjestöt.

Monet muutkin toimijat sekä rahoittavat että toteuttavat kuntoutuksen tutkimus-, selvitys- ja kehittämistoimintaa. Usein tämä tapahtuu yhteistyössä muiden organisaatioiden, kuten varsinaisten tutkimuslaitosten kanssa. Näitä muita toimijoita ovat esimerkiksi sairaanhoitopiirit, sairaalat ja vastaavat, kuntoutusalan yrittäjät ja kuntoutuslaitokset sekä järjestötoimijat.

Ajankohtaisia tutkimuksia sote-uudistuksen näkökulmasta

Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen keskeisinä tavoitteina on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille suomalaisille sekä parantaa palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. Näitä tavoitteita koskevia päätöksiä tehtäessä kannattaa tukeutua niitä koskevaan tutkimustietoon, josta seuraavassa muutamia esimerkkejä.

Esimerkkitutkimuksia ja näkökulmia sote-uudistukseen liittyvistä teemoista:

- Toimien kohdistamisessa tärkeää on **kuntoutuksen katvealueelle jäävien tai erityistä tukea tarvitsevien väestöryhmien tunnistaminen sekä näiden tuen tarpeiden selvittäminen**. Nämä ryhmät ovat moninaisia ja niitä voi tarkastella useista eri näkökulmista. Niihin kuuluu esimerkiksi erilaisia sairausryhmiä, [henkisesti tai fyysisesti raskaissa ammateissa](#) toimivia henkilöitä sekä muita erityistä huomiota tarvitsevia ryhmiä, kuten [omaishoitajat](#), maahanmuuttajat, oppimisvaikeuksia kokevat, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret sekä monet muut heikossa asemassa olevat ryhmä
- Tärkeä näkökulma on myös [asiakkaan osallisuus](#) ja kuulluksi tuleminen kuntoutuksessa ja sen suunnittelussa sekä kuntoutuksen linkittyminen ihmisen arkeen.
- Palvelujen yhdenvertaisuutta kehitettäessä on tärkeä huomioida kuntoutuksen **alueellinen ja väestöryhmittäinen kohdentuminen ja sen tasapuolisuus**, kuten Kelan kuntoutuksen kohdentuminen mm. [sosioekonomisen taustan](#) ja asuinalueen mukaan. Kuntoutuksen kohdentumisen sosioekonomisista eroista on myös käynnistymässä uusi Kelan rahoittama tutkimushanke ja alue-eroista on käynnissä Kelan tutkimustoiminnan oma hanke.
- Kuntoutuksen **hyödyistä, vaikutuksista ja vaikuttavuudesta** on tehty useita tutkimuksia ja selvityksiä. Varsinaisia vaikuttavuustutkimuksia on kuitenkin vähemmän kuin hyötyjä ja vaikutuksia koskevia tutkimuksia. Kustannusvaikuttavuudesta tutkimuksia on myös niukasti ja niitä tarvittaisiin lisää. Kuntoutuksen hyötyjä, vaikutuksia ja vaikuttavuutta koskevissa tutkimuksissa tarkastellaan sekä uusia, kehitteillä olevia kuntoutusmuotoja että jo vakiintunutta kuntoutusta. Seuraavassa esitellään esimerkkejä eri tyyppisistä kuntoutuksen hyötyjä ja vaikutuksia koskevistä tutkimuksista ja selvityksistä.
- Kuntoutuksen hyötyjen, vaikutusten tai vaikuttavuuden tarkasteluja on tehty esimerkiksi **eri sairausryhmien** kuntouksesta (esimerkiksi [sepelvaltimotauti](#), [tuki- ja liikuntaelinten sairaudet](#), [aivoverenkiertohäiriöt](#)), Kelan harkinnanvaraisesta [neuropsykologisesta](#) kuntouksesta sekä erilaisten **tukea tarvitsevien ryhmien** kuntouksesta (esimerkiksi [maahanmuuttajat](#), [työn ja](#)

[opiskelun ulkopuolella olevat nuoret](#), [ahdistuksen tai masennuksen vuoksi opiskeluvaikeuksia kokevat nuoret](#), sekä [omaishoitajat](#)). Ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuutta on tutkittu useista näkökulmista, joista keskeisimpiä on [ammatillisen kuntoutuksen](#) vaikutus työhön osallistumiseen.

- [Osatyökykyisten työllistymistä](#) tukevista kuntoutuksellisista keinoista on tehty useita tutkimuksia. Lisäksi kuntoutuksen keinoista työllisyysasteen nostajana on koottu tutkimuksia kahteen syksyllä 2021 ilmestyvään [Kuntoutus-lehden](#) teemanumeroon.
- Kuntoutuksen **kustannusvaikuttavuudesta** on vähemmän tutkimusta, mutta sitäkin on tutkittu osana kuntoutuksen vaikuttavuustutkimusta, esimerkiksi [sydänkuntoutuksen](#) osalta. [Ammatillisen kuntoutuksen](#) kustannusvaikuttavuutta on puolestaan selvitetty osana Kevan ammatillisen kuntoutuksen onnistumista koskevaa tutkimusta.
- Hoito- ja palvelupolkujen yhtenäisyys on haaste monille, erityisesti useita palveluja pitkäaikaisesti tarvitseville. Asiakaslähtöisten palvelupolkujen rakentamista on hahmoteltu erilaisissa [työpapereissa](#) tulevaisuuden sote-keskusten tarpeisiin. Erityislapsiperheiden palvelupolkujen ja palvelujen kokonaisuuden hallinnan haasteista on [tutkimus](#) viime vuodelta.
- Kuntoutuksella on suuri merkitys työ- ja toimintakyvyn kohentamisessa, esim. ikääntyneiden toimintakyvyn ja kotona-asumisen tukemisen kannalta. Tekeillä on esimerkiksi väitöstutkimuksia ikääntyneiden [arkikuntoutuksesta](#).

Lisätietoja

Johtaja, dos. Riikka Shemeikka, Kuntoutussäätiö

Erityisasiantuntija Päivi Opari, Soste

Lähteet

Härkäpää, Kristiina, Martin, Marjatta & Järvikoski Aila. 2015. Kuntoutustiede yliopistojen oppiaineena – yliopistoverkoston yhteistyönä? Kuntoutus 38 (2), 62-64.

STM. 2017. Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö raportteja ja muistioita 2017: 41. Helsinki: STM.

Lisäksi tekstissä on hyperlinkit esitelyihin organisaatioihin ja esimerkkitutkimuksiin.

Kaikki Tutkittua tietoa -tiivistelmät